

Kasteel d'Ursel

MAGAZINE

Afgiftekantoor
2099 Antwerpen X
P 509 274

Hoog bezoek in Versailles

- Paddenstoelen in het kasteeldomein
- Twisten tussen kastelen
- Restauratie deurstukken

PROVINCIE
ANTWERPEN

Inhoud

WELKOM & AANKONDIGING 2-3

UIT HET ARCHIEF. Hoog bezoek in Versailles 4-5

MUZIEK IN HET KASTEEL. 6-7

TENTOONSTELLING. Vic Gentils 7

IN DE KIJKER. 'Ons werk smaakt naar meer' 8-9

HISTORISCHE HUIZEN. Twisten tussen kastelen 10-11

GROEN. Paddenstoelen in het kasteeldomein 12-13

TERUGBLIK. Open Monumentendag 14

FOTOWEDSTRIJD. 15

KALENDER NOVEMBER - DECEMBER 2007 - JANUARI 2008 16

Colofon

Kasteel d'Ursel

Wolfgang d'Urselstraat 9 | B-2880 Hingene | www.kasteeldursel.be
T 03 820 60 11 | F 03 820 60 15 | kasteeldursel@admin.provant.be

Het magazine van het Kasteel d'Ursel is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen: Camille Paulus, gouverneur-voorzitter, Ludo Helsen, Jos Geuens, Koen Helsen, Marc Wellens, Inga Verhaert en Bart De Nijn, leden en Danny Toelen, provinciegriffier.

Jaargang 3, nummer 12, november - december 2007 - januari 2008

REDACTIE: Veerle Moens en Koen De Vlioger-De Wilde, met medewerking van André De Kesel, Olga De Wulf, Filip Hooghe, Jill en Ellen Keppens, René Lux, Ludo Van Reeth, Jos Winckelmans en met steun van de personeelsleden van het Kasteel d'Ursel

VORMGEVING: Annemie Druyts

DRUK: Albatros Printing, Boechout

OPLAGE: 6750 exemplaren

Dit magazine werd gedrukt op milieuvriendelijk papier en verpakt in milieuvriendelijke folie.

ISSN 1781-4464

Beste lezer,

Wie erbij was zal het zeker beamen: de Open Monumentendag was een schot in de roos. Al voor openingstijd verzamelden de eerste nieuwsgierigen zich voor de deur. En gelijk hadden ze, want de belangstelling voor de gerestaureerde eerste verdieping, die voor de allereerste keer toegankelijk was, was ontzettend groot. Onze lakeien moesten in de loop van de dag zowaar het blokrijden invoeren om de stroom van om en bij de 5.000 bezoekers in goede banen te leiden. Gelukkig is de capaciteit van het kasteel dankzij de extra verdieping meer dan verdubbeld, zodat de files binnenshuis nog enigszins onder controle bleven. Enkel bij de afrit 'chocolademelk volgens 18de-eeuws recept' werd af en toe enig fileleed opgemerkt. Verderop in dit magazine vind je een leuke fotoreportage van deze feestelijke dag.

Open Monumentendag was bovendien ook de eerste openingsdag van de tentoonstelling *Vic Gentils: schilder en beeldhouwer*. Zowel in het jachtpaviljoen De Notelaer als in het kasteel presenteren we een fraaie selectie uit het oeuvre van de kunstenaar. Sommige werken zijn echte topstukken, zoals bijvoorbeeld het popartwerk *The Great Ray Charles*, opgesteld in de bibliotheek, en het indrukwekkende *Groot Schaakspel*, tegen de achtergrond van het roze Chinese behang. Wie de tentoonstelling nog wil bezoeken moet echter snel zijn, want na 11 november keren alle stukken onherroepelijk terug naar de bruikleengevers.

Het einde van de tentoonstelling betekent echter niet dat we aan een diepe winterslaap beginnen. Naar goede gewoonte zal de kalender weer stevig gevuld zijn met concerten, geleide bezoeken en verhuur voor culturele activiteiten. Deze kleinschalige activiteiten springen minder in het oog dan onze grote evenementen, maar ze dragen net zo goed bij tot het nieuwe leven in het kasteel.

Ondertussen blijven we ons ook over het gebouw zelf ontfermen. Bij de zorg voor een monument komt immers heel wat kijken, zelfs al is het nog maar pas gerestaureerd:

sommige luiken moeten opnieuw geschilderd worden, de parket- en plankenvloeren krijgen hun jaarlijkse behandeling, barstjes in het pleisterwerk worden gedicht, de balustrades voor het kasteel worden hersteld, de kelders en dienstruimten opgeruimd. En natuurlijk liggen er nog enkele honderden meter tapijtloper, zijn er tientallen ramen en kruipt er stof tussen alle sierlijsten, gaten en kieren...

Naast het onderhoud werken we deze winter ook aan de interieurdecoratie. In eerste instantie nemen we op de eerste verdieping enkele kleinere ruimtes onder handen, waarvan de afwerking geen deel uitmaakte van het grote restauratiedossier. Zo laten we in het appartement van de hertog enkele 18de-eeuwse muurschilderingen conserveren en proberen we in een ander 'cabinet de toilette' een stuk zeldzaam Engels behang te bewaren. Hopelijk kunnen we deze zaken nog redden, want tijdens de jaren van leegstand is er heel wat verdwenen in het kasteel. Gelukkig duiken er af en toe foto's op van verdwenen stukken. Op basis van die afbeeldingen zullen we binnenkort bijvoorbeeld twee olieverfschilderijen laten reproduceren: één met een pastoraal landschap en één met enkele jagende engeltjes. Nadien worden ze teruggeplaatst in het interieur, telkens tegenover een soortgelijk tafereel dat wél bewaard bleef. Veel ingrijpender wordt de reproductie van een stuk roze Chinees papierbehang van ongeveer twee bij twee meter, dat in de jaren 1980 verdween uit de bibliotheek. Dankzij een kleurenfoto die bewaard werd door de familie d'Ursel kennen we nu de voorstelling op dit paneel. Het is de bedoeling om het te laten namaken in de originele, felle kleuren, zodat elke bezoeker zelf kan vaststellen hoe indrukwekkend de bibliotheek en de salon meer dan honderd jaar geleden waren...

Ludo Helsen
Gedeputeerde voor cultuur
lhelsen@provant.be

Koen De Vlieger-De Wilde
Beheerder Kasteel d'Ursel
koen.devlieger@admin.provant.be

Doe het gratis magazine cadeau!

Zou je ons gratis magazine graag thuis ontvangen? Bezorg ons de juiste adresgegevens. Je vindt alle nummers van het magazine ook terug op onze website www.kasteeldursel.be.

Kasteel d'Ursel trakteert

Maandelijks trakteren we de abonnees van dit magazine op gratis kaarten voor evenementen in het kasteel én daarbuiten. Wie met onze groeten van gratis cultuur en ontspanning wil genieten kan zijn of haar e-mailadres opgeven.

Kasteel d'Ursel engageert

Wil je als vrijwilliger helpen in het kasteel? Dat kan! Onze vrijwilligers krijgen een forfaitaire kostenvergoeding en worden verzekerd.
T 03 820 60 11 of kasteeldursel@admin.provant.be

Proeven van chocolade

Tijdens de succesvolle Open Monumentendag werd er in de kelders van het kasteel gretig geproefd van de chocolademelk naar 18de-eeuws recept. Hier serveren we in het kort een stukje chocoladegeschiedenis én de geheimen van ons recept.

Het verhaal van de chocolade in Europa begint traditioneel met de Spaanse *conquistadores*. Al tijdens de eerste decennia van hun veroveringstochten proefden ze in het huidige Mexico de mysterieuze drank van de Maya's en de Azteken. In 1528 nam Fernando Cortéz de cacaobonen en het recept mee terug naar zijn moederland. De Spanjaarden vielen echter niet onmiddellijk voor de bittere smaak. Pas nadat er rietsuiker werd toegevoegd sloeg de dure - en bijgevolg exclusieve - nieuwigheid aan bij de adel en de clerus.

Langzaam maar zeker verspreidde het chocoladegebruik zich vanuit Spanje over de koninklijke hoven en de adellijke salons van Europa. Zo evolueerde de drank van een curiosum in de 17de eeuw naar een echte modedrank in de 18de eeuw. Wie het zich kon veroorloven kocht speciale chocoladekannen en -kopjes en wijdde zich aan de cultus van de chocolade. Niet toevallig vermelden ook de bewaarde huishoudrekeningen van de familie d'Ursel in 1795 de aankoop van vele ponden...

Naast geroosterde cacaobonen, water en melk werden er in de 18de eeuw verschillende specerijen aan de chocoladedrank toegevoegd. Suiker, vanille en kaneel vielen het meest in de smaak, maar er waren ook liefhebbers van peper, anijs, amandelen of kruidnagel.

De chocolademelk die we in de kasteelkelder serveerden werd gemaakt op basis van het recept uit de *Encyclopédie* (1751) van Diderot en d'Alembert. Voor vier grote tassen gebruikten we: 150 gram zwarte chocolade, 1 eigeel, 2 tassen melk, 1 tas water, 4 soeplepels fijne suiker, 4 koffielepels oranjebloesemwater, 4 koffielepels kaneelpoeder en 3 mespunten chilipoeder.

Met dank aan mevrouw Claudine Celva.

Uit het archief

In 1715 zat graaf Conrard-Albert d'Ursel op de eerste rij bij een belangrijke ontvangst in het kasteel van Versailles. Bijna tweehonderd jaar later speelde de Brusselse beau monde de hele episode nog eens na.

Hoog bezoek in Versailles

In het voorjaar van 1715 vertrok Conrard-Albert, toen nog graaf d'Ursel, naar Parijs. Hij ging er de belangen van zijn kersverse echtgenote, Eleonora de Salm, behartigen in enkele erfeniskwesties. Het grootste deel van zijn tijd bracht hij door in het gezelschap van advocaten en procureurs, maar hij bezocht er ook het hof van Lodewijk XIV. In Versailles werd hij met veel eerbetoon ontvangen door de bejaarde Zonnekoning, zijn jongere broer Philippe d'Orléans ('Monsieur') en diens echtgenote Elisabeth Charlotte van de Palts ('Madame'), een nauwe verwante van Eleonora de Salm.

Het hoogtepunt van Conrards-Alberts verblijf was echter zijn aanwezigheid bij de ontvangst van de Perzische ambassadeur Mehemet Reza-Bey op 19 februari 1715. De volgende dag bracht hij in een brief aan zijn echtgenote verslag uit: 'De aankomst van de Perzische ambassadeur was afgelopen dinsdag. Het was erg mooi om te zien. Ik heb het geluk gehad om ondanks de grote menigte, alles op mijn gemak te

kunnen aanschouwen. Dat kwam omdat ik binnenkwam met Madame (de hertogin van Orléans) die vlakbij de troon van de koning zat. Ik nam plaats onmiddellijk achter haar, vanwaar ik een perfect zicht had en de uiteenzetting van de ambassadeur zeer goed kon volgen. Ik weet zeker dat er mensen jaloers en boos zullen geweest zijn toen ze mij daar zagen zitten.'

De koning droeg een gewaad met diamanten ter waarde van twaalf miljoen. De hertog d'Antin (de zoon van de overleden koninklijke maitresse Madame de Montespan) had hetzelfde gewaad als de koning, met stof in goud en zwart. De hertog van Orléans was gekleed in blauw fluweel opgesmukt met parels en diamanten. Zijn kledij schitterde het meest en getuigde van de beste smaak. Alle andere prinses waren ook prachtig gekleed en droegen mooie juwelen. De hofdames zaten langs de gaanderij en op de verhoogde trappen. Ook zij zagen er schitterend uit, de ene nog mooier dan de andere...'

'Louis XIV ontvangt de Perzische ambassadeur' door Antoine Coypel (© Château de Versailles). Eén van de vage personages achter de zetels met de prinsessen (ongeveer in het midden van het schilderij) zou Conrard-Albert d'Ursel kunnen zijn.

Conrard-Albert d'Ursel
(1665-1738)

In 1923 beleefde de toen 21-jarige gravin Hedwige d'Ursel (1902-1987) het bezoek aan Lodewijk XIV opnieuw, tijdens een gemaskerd bal op de Franse ambassade in Brussel. Vanzelfsprekend kroop haar vader, hertog Robert d'Ursel, in de huid van zijn voorvader Conrard-Albert. Hedwige hield in die periode een dagboek bij, waarin we opnieuw lezen over de opwinding rond dit hele gebeuren.

'27 april 1923. Mijn vader moest zich dus verkleden als zijn voorvader. Voor dit bal had hij door de costumier van de opera prachtige Louis XIV-kostuums laten maken voor hem en mama. Ik zou gewild hebben dat men voor mij het kostuum van blauw fluweel en kant van Mignard (een vriendin van Hedwige) kopieerde. Maar mijn ouders verzetten zich ertegen en dwongen me om een kamermeisje te zijn. Tot overmaat van ramp was mijn naam 'Marotte'! Ik was woedend, maar wat kon ik eraan doen?'

'28 april. Lily (een andere vriendin) is langsgelkomen na de repetitie op de Franse ambassade, die ik opzettelijk vermeden heb. Ik heb de jurk gepast en die ziet er belachelijk alledaags uit, maar het zij zo!'

'29 april. Oh! Dat gemaskerd bal... Mijn jurk was klaar om 9 uur, net op tijd om me te laten grimeren. Vader zag er zeer goed uit, in blauw en zilver en een immense pruik. Mama was in oranje fluweel. Een massa mensen wachtte ons op aan de ingang. Toen ik voorbij kwam heb ik er veel horen zeggen: 'Kijk eens, die is mooi'. Mijn jurk was in blauwe cretonne, ik droeg een borststuk in zwart fluweel, een witte halsdoek en muts en twee kleine trosjes krullen op mijn oren. Die vond ik wel leuk, ik wou ze zo graag houden!'

'Elisabeth Maskens liep naar mij toe met open armen, een enorme ring aan elke vinger. "U mag me feliciteren, ik ga trouwen met de Becker-Rémy", zei ze. Dit mooie sierlijke meisje dat trouwt met de oude de Becker! Men zegt dat hij vriendelijk is, geliefd bij zijn vrienden, kunstenaar (hij componeert) en vooral, enorm rijk! ... Zij zo mooi en vriendelijk! Ik ben er een beetje triest van geworden'.

'Na lang wachten kwamen de hertog van Brabant (de latere koning Leopold III), prins Karel en de prins van Wales binnen in burgerkleding en kon het feest beginnen. Wij kwamen binnen, terwijl we

reverences maakten. De koning zat op zijn troon met een aanbiddelijke kleine kroonprins: Rodolpho de Robiano en zijn gouvernante, Madame May. Al de prinsen zaten achter hem. De Perzische ambassadeur (Mijnheer Degrand) en zijn gevolg namen plaats op de trappen aan de voet van de troon. Ik moet toegeven dat vader zich toen wansmakelijk gedroeg: hij zette zich neer tussen de dames van de harem! Hij haat het om te blijven rechtstaan, maar zelfs dan! De mensen zullen gedacht hebben dat hij ziek was.'

'Wij bleven rechts op het podium staan, vanwaar we alles perfect konden zien. De drie echte prinsen waren er met een kleine groep diplomaten, die ook niet verkleed waren. Er waren professionele dansvoorstellingen en een toneelspel, wat ik echt fantastisch vond. De 18de-eeuwse- en de oosterse kostuums wedijverden met hun kleurenpracht. Dat gebeurde allemaal in de tuin van de ambassade, die voor de gelegenheid een parketvoer had gekregen en die werd overdekt met een groot zeil'.

'Dit alles heeft heel lang geduurd en daarna dansten we op jazzmuziek: wat een achteruitgang! Prins Leopold heeft zich goed geamuseerd, ik heb verschillende keren met hem gedanst, hij was zo vriendelijk. Tijdens het eten zat ik naast prins Karel, niet half zo knap als zijn broer, maar veel vlotter en leuker. Juffrouw Le Boeuf zat aan de andere kant, helemaal opgewonden. Simone zat ook aan onze tafel samen met Constantin Ruspoli en Goffinet. Het eten was heel lekker.'

'De prins van Wales heeft enkel met Elisabeth van Assche gedanst. Zij zag er heel aantrekkelijk uit en was gekleed in korte broek van paars fluweel en haar lange gekrulde haren waren veel mooier dan een alledaagse pruik. De ambassadeur heeft de prins aan niemand anders voorgesteld, dus heeft hij Elisabeth niet verlaten, niet zo erg al bij al, want ze konden het goed met elkaar vinden. De prinsen zijn pas om vier uur 's ochtends vertrokken, wij om vijf uur.' (V.M)

Robert d'Ursel (1873-1955) als Conrard-Albert

Muziek in het kasteel

Meer informatie over deze concerten vind je in de seizoensbrochure 2007-2008. Je kan deze gratis brochure aanvragen op T 03 820 60 11 of nalezen op www.kasteeldursel.be onder 'Muziek'

© Miel Peeters

Olga Guy (viool) & Evgueni Sinaisky (piano)

Zondag 11 november 2007 - 15 uur - 12 / 10 euro

Voor dit concert strikte de *Association des Solistes de l'Europe* twee gereputeerde Russische muzikanten: violiste Olga Guy en pianist Evgueni Sinaisky. Samen brengen ze sonates voor viool en piano van Debussy en Franck, *Introduction et Rondo Capriccioso* van Saint-Saëns en *Sonate nr. 3 voor viool en piano* van Grieg.

De ASE is - zoals de naam al zegt - een vereniging van solisten uit Europa. Via de ASE bundelen deze muzikanten hun krachten om de Europese muziek en cultuur te bevorderen. Daarbij kunnen ze rekenen op de steun van dirigent Vladimir Ashkenazy, de toekomstige artistiek directeur van de opera van Sydney, en andere vooraanstaande concertleiders en directeurs van conservatoria. In het verleden organiseerden ze bijvoorbeeld drie keer het 'Festival Solisten van Europa' in Brussel, naast een groot aantal concerten in binnen- en buitenland.'

Gezien de missie heeft de ASE een voorkeur voor bijzondere gebouwen als concertlocatie. Muziek en monumenten behoren immers allebei tot het culturele erfgoed. Door beide te combineren voeren ze als het ware een dubbele promotie: enerzijds komt het concert beter tot zijn recht in een uniek kader, anderzijds brengt de muziek het gebouw opnieuw tot leven.

Info en reservatie: kasteel d'Ursel, T 03 820 60 11, kasteeldursel@admin.provant.be

De harp van Brandiswhiere

Zaterdag 17 november 2007 - 18 uur - 8 / 6 euro

Zondag 18 november 2007 - 15 uur - 8 / 6 euro

Laat je betoveren door de kracht van de liefde en de heroïsche strijd van de jonge harpist Brandiswhiere om zijn geliefde Telena te redden uit de banvloek van de satanische tovenaars Gourenspur. Onder leiding van Ellen Schafraet bundelen dansgroep La Liberté, de harpklas van de academie van Bornem en het vrouwenkoor Ariante uit Puurs de krachten voor dit wervelende schouwspel.

Info en reservatie: Koor Ariante, T 03 899 27 36, lieve.schampaert@telenet.be

Aranis

Music for an imaginary film

Zondag 25 november 2007 - 11 uur - 10 / 8 euro

De zeven muzikanten van de jonge Antwerpse groep Aranis verkennen alle mogelijke klanken en technieken van hun instrumenten. In 'Music for an imaginary film', tevens de gelijknamige tweede cd, versmelt de groep opnieuw verschillende genres tot een aanstekelijke cross-overstijl. Muziek: Liesbeth Lambrecht (viool), Axelle Kennes (piano), Marjolein Cools (accordeon), Stijn Denys (gitaar), Jana Arns (dwarsfluit), Linde de Groof (viool), Joris Vanvinckenroye (contrabas en compositie)

Info en reservatie: CC Ter Dilft, T 03 890 69 30, www.terdilft.be

Academia Wind Quintet Prague

Donderdag 6 december 2007 - 20.30 uur - 13 / 11 euro

Het Tsjechische blaaskwintet Academia Wind Quintet Prague heeft een ijzersterke reputatie. Tijdens dit concert brengen Jiri Maršálek (fluit), Zdenek Rys (hobo), Petr Donek (klarinet), František Pok (Franse hoorn) en Josef Janda (fagot) een afwisseling van zomerse serenades, lichtvoetige composities boordevol 'luxe, tendresse et plaisir' en magistrale klankbeelden. Op het programma staat werk van Haydn, Mozart, Mysliveček, Milhaud en Reicha.

Info en reservatie: CC Ter Dilft, T 03 890 69 30, www.terdilft.be

Tentoonstelling

Tentoonstelling

Vic Gentils

Schilder en beeldenbouwer

Nog tot 11 november

Kasteel d'Ursel

Donderdag 8/11, 14-17 uur

Zondag 11/11, 10-13 uur

De Notelaer

Elke dag (behalve vrijdag)

14-18 uur

Het boek wordt verkocht tijdens de tentoonstelling en kan besteld worden (+ 4 euro verzendkosten) bij uitgeverij BAI, T 03 320 95 95 ria.vanbastelaere@blonde.be

Nog tot 11 november kan je in het kasteel en het jachtpaviljoen De Notelaer werk van Vic Gentils bewonderen. Bij deze tentoonstelling verscheen ook een mooi uitgegeven boekje.

Vic Gentils

Tien jaar geleden overleed kunstenaar Vic Gentils. Naar aanleiding van deze herdenking nam uitgeverij BAI uit Schoten het initiatief voor een fotoboek. Hoewel het tegelijk verschijnt met de tentoonstelling, is het geen catalogus in de strikte zin van het woord.

Het boek legt de nadruk op de periode van de jaren 1960 tot ongeveer 1970 en de sculpturengroepen die na *Het Groot Schaakspel* zijn ontstaan. Deze periode wordt gekenmerkt door een explosie van prachtige reliëfs en assemblagesculpturen. Materiaal vond de kunstenaar in gebrande en vergulde lijsten, vilt, ivoren en ebbenhouten

pianotoetsen, hamertjes en de kasten van gedemonteerde piano's en vleugelpiano's.

In de publicatie zijn een tachtigtal paginagrote foto's van belangrijke werken opgenomen. De begeleidende teksten zijn van de hand van Annie Gentils, dochter van de kunstenaar en curator van de tentoonstelling, en Jan Hoet (MARTa Herford), die Vic Gentils goed gekend heeft.

Annie Gentils & Jan Hoet (red.), Vic Gentils (Antwerpen 2007) 96 blz., 20 euro.

Roel Dieltiens solo

300 jaar cello in 80 minuten

Zondag 20 januari 2008 - 11 uur - 12 / 10 euro

De internationaal bekende cellovirtuoos Roel Dieltiens neemt de luisteraars mee op een mooie en verrassende reis doorheen de muzikwereld. Op barokcello en op moderne cello speelt hij een rijk gevarieerd programma. Met zijn ontspannen welbespraaktheid vertelt hij over drie eeuwen cellogeschiedenis. Losjes maar met veel kennis van zaken!

Info en reservatie: CC Ter Dilft, T 03 890 69 30, www.terdilft.be

Cosy Brass Quartet

Zondag 27 januari 2008 - 11 uur - 10 euro

Twee cornetten, een althoorn en een euphonium: dat zijn de ingrediënten van het Cosy Brass Quartet. Tijdens dit concert brengt het *Cosy Brass Quartet* werk van Paul Gilson, Hendrik Andriessen, Philip Sparke, Peter Graham, Peter Cabus en Eugène Bozza: een ware ontdekkingsreis van de 'Belle Epoque' tot de moderne tijd.

Info en reservatie: Sint-Jans-Berchmansinstituut Puurs, T 03 890 63 30, linda.spiessens@sjabi.be

Academie voor Muziek, Woord en Dans

Barokrecital

Donderdag 31 januari 2008 - 20 uur - gratis (na reservatie)

De liedklas van de Bornemse academie nodigt al voor het derde jaar op rij uit voor een concert in het kasteel d'Ursel. Onder begeleiding van Bart Jacobs (clavecimbel) en Pieter Stas (cello) zal geput worden uit het werk van Purcell, Händel, Bach, Caccini, Pergolesi en andere 17de- en 18de-eeuwse componisten.

Info en reservatie: Academie van Bornem, T 03 890 69 55, an.schelfhout@bornem.be

In de kijker

Dit voorjaar restaureerden Jill en Ellen Keppens drie 18de-eeuwse bovendeurstukken in het kasteel. In tegenstelling tot onze zestien Chinese supraportes tonen deze drie stukken westerse taferelen en zijn ze gemaakt met westerse technieken. Deze restauratie bleef echter een beetje in de schaduw van de teruggekeerde Chinese interieurdecoratie. Daarom zetten we de tweelingzussen en hun werk alsnog in de kijker.

‘Ons werk smaakt naar meer’

Welke stukken hebben jullie onder handen genomen?

Ellen: “Het ging om drie vermoedelijk 18de-eeuwse bovendeurstukken of supraportes, die – zoals de naam al zegt – in een nis boven een deur worden geplaatst. Het eerste schilderij was een pastoraal landschap met rivier en brug in overwegend blauwtinten. De twee andere tonen respectievelijk drie en vijf engeltjes. De olieverfschilderijen hadden erg geleden onder verwaarlozing, met als gevolg een dikke, donkere laag vuil, scheuren, lacunes in het doek en de verflaag. Twee van de drie schilderijen waren bovendien opzettelijk beschadigd met een diepe scheur of zelfs een kruisvormige insnijding in het midden van het doek. Er was dus best wel wat werk aan.”

Hoe hebben jullie de restauratie aangepakt?

Jill: “Eerst onderzochten we de toestand van de schilderijen: hoe zijn ze verouderd, welke beschadigingen hebben ze opgelopen en welke behandelingen zijn er in het verleden al op uitgevoerd? Sommige interventies waarvan men vroeger dacht dat ze goed waren, blijken dat op lange termijn toch niet te zijn. Op basis van dat onderzoek stelden we de restauratiebehandeling op. Dat betekent niet dat we het schilderij wilden vernieuwen: we ‘herstelden’ enkel de beschadigingen en stabiliseerden de toestand, met respect voor de ouderdom. Als je verder gaat, dan geef je het schilderij een soort mislukte facelift. Bij het begin van de eigenlijke behandeling hebben we getest met welke middelen het oppervlaktevuil en de eventuele vernis best konden worden afgenomen, zonder

de verflaag te beschadigen. Daarna volgden dan de eigenlijke reiniging, het opnieuw vernissen, het opvullen van lacunes en het retoucheren van de verflaag. Ook de drager – het spanraam en het doek – werd gereinigd en in het doek werden de scheuren verlijmd, lacunes ingevuld en de randen verstevigd. Daarna konden de stukken terug boven hun deuren worden geplaatst.”

Waarom kozen jullie voor een opleiding als restaurator?

Jill: “Eigenlijk zijn we altijd al geïnteresseerd geweest in alles wat met kunst en geschiedenis te maken heeft. Eerst dachten we aan een opleiding kunstgeschiedenis, want dat er ook een restauratieopleiding bestond, wisten we toen helemaal niet. Toch was kunstgeschiedenis nog niet helemaal ideaal. We wilden de kunstwerken niet enkel bekijken, maar er ook mee omgaan. Nadat we op de radio reclame hoorden over de opleiding restauratie hebben we ons ingeschreven voor het toelatingsexamen aan de Hogeschool Antwerpen.”

Hoe ziet de opleiding van een restaurator er uit?

Jill: “De opleiding duurt vier jaar en je kan kiezen tussen verschillende restauratieateliers, zoals schilderijen, papier en boek, metaal, hout, foto, polychromie, steen, keramiek, glas, muurschilderingen of textiel. Daarnaast zijn er theorielessen chemie, kunstgeschiedenis, materialenleer, wetenschappelijk onderzoek enzovoort. Het eerste jaar restaureer je nog niet, maar worden je oude schildertechnieken aangeleerd. Pas in het tweede jaar begin je met te restaureren. In het derde jaar moet

Jill en Ellen in actie

je dan een onderwerp kiezen voor je specialisatie waarover je in het vierde jaar een scriptie schrijft. Ik koos de schildertechnieken van de 17de- en 19de-eeuwse fijnschilders in de Nederlanden, vooral dan het uitbeelden van zijde, Ellen voor portretminiaturen op ivoor. Hoewel we natuurlijk ook andere opdrachten doen, zijn deze onderwerpen nog altijd een kleine verslaving voor ons.”

Met hoeveel zijn jullie afgestudeerd?

Ellen: “Euh, met ons tweetjes. We zijn met een groepje van ongeveer tien mensen begonnen, maar op het einde van de rit bleven wij alleen over. Stel je voor: maar twee personen die hun eindjury moeten afleggen en dan nog twee die er relatief identiek uitzien... Maar normaal gezien studeren er elk jaar ongeveer zeven studenten af.”

Welke opdrachten hebben jullie nog gedaan?

Jill: “Naast opdrachten voor particulieren werken we regelmatig voor het Stedelijk Museum in Lier en voor een privé-restauratrice in Den Haag, die schilderijen van het Rijksmuseum en de Haagse musea in haar atelier krijgt. Dat zijn twee bijzondere opdrachtgevers waar we ook ontzettend graag voor werken en die onze restauraties erg op prijs stellen. We zijn nu twee jaar bezig en zijn al best tevreden. We hebben al leuke en interessante opdrachten mogen uitvoeren. Maar het smaakt steeds naar meer, want we doen het ontzettend graag.”

Voelen jullie nooit de behoefte om zelf dingen te gaan creëren?

Ellen: “Het is belangrijk om die twee strikt gescheiden te houden! Als je schilderijen restaureert is het logisch dat je zelf ook graag schildert, maar voor ons is dit puur voor het plezier. Als je restaureert, gaat het om het schilderij en niet om een eigen creatie van jezelf. Kunstenaar en restaurator zijn twee aparte beroepen.”

Hoe zwaar valt het afscheid van een gerestaureerd werk?

Jill: “Het is altijd leuk wanneer de restauraties klaar zijn en we het eindresultaat kunnen vergelijken met de slechte toestand waarin ze eerst verkeerden. Je bent gewoon blij en tevreden, maar je hebt er een hele tijd voor gezorgd – in het ergste geval begin je er zelfs tegen te praten of geef je ze koosnaampjes – en dan wordt het soms toch moeilijk om ze ‘af te staan’. Maar eigenlijk hangt ook veel af van de personen waarmee je in die periode hebt samengewerkt. Daarom durven we op onze werkplekken nog al eens blijven ‘plakken’...”

Tot slot: jullie werken altijd met z'n tweeën. Zijn jullie het altijd eens?

Ellen: “We zijn een tweeling voor iets! We kunnen goed met elkaar overweg en zijn het na overleg altijd eens. De ene wikt en weegt meer en de andere hakt de knoop door. We vullen elkaar gewoon goed aan. En omdat we met zijn tweeën zijn, werken we natuurlijk dubbel zo snel als iemand anders!” (V.M.)

Historische huizen

Naar aanleiding van het 1000-jarig bestaan van het kasteel van Bornem publiceert de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant binnenkort een gedetailleerde historische studie. Medeauteur Filip Hooghe zet alvast de banden met Hingene en het kasteel d'Ursel in de verf.

Twisten tussen kastelen

Sinds jaar en dag beheerst het statige kasteel van Bornem de feërieke omgeving van de Oude Schelde. Tot nu toe bestond er echter geen diepgaande studie van zijn geschiedenis. Filip Hooghe, Walter Verstraeten en Luc Rochtus namen de uitdaging aan. Samen groeven zij in talrijke archivalia van graaf John de Marnix de Sainte Aldegonde, die hen uitzonderlijk toegang verleende tot het kasteelarchief. In een eerste deel wordt de periode vanaf het ontstaan tot de komst van Pedro I Coloma in 1586 behandeld. De lezer wordt ondergedompeld in het verleden, met als leidraad de verscheidene heren en vrouwen van Bornem. Naast hun levensloop gaat de aandacht naar hun invloed op het leven van de inwoners van Bornem en Klein-Brabant.

Doorheen deze studie komt ook de permanente spanning tussen de heren van Bornem en die van Hingene naar voren. Oorspronkelijk behoorden beide heerlijkheden tot de Brabantse gouw, maar vanaf de 11de eeuw maakten ze deel uit van het domein van de burggraven van Gent. Pas eind 12de eeuw kregen de heerlijkheden Hingene en Bornem verschillende eigenaars. Via erfenis kwam Hingene eerst terecht bij de heren van Altena, die het op hun beurt in de 13de eeuw nalieten aan de heren van Grimbergen en ten slotte aan de heren van Rumst.

Het bezit van een heerlijkheid mag echter niet verward worden met het bezit van grond. De heer of eigenaar had slechts bepaalde rechten in het gebied. Zo mocht hij lokale overheidsdienaren of gezagsdragers benoemen, zoals de baljuw of drossaard – een soort burgemeester politiecommissaris en kantonrechter in één persoon verenigd. Dat was een belangrijk recht, omdat het naast macht ook inkomsten uit boetes en rechtspleging opleverde. Verder mocht de heer allerlei belastingen heffen, van taksen op grondbezit over successierechten tot tolgeden.

De heren van Rumst oefenden dus hun heerlijke rechten uit in Hingene, maar het grote probleem was echter dat ook de heer van Bornem al die tijd rechten bleef behouden in Hingene. Vanaf het einde van de 13de eeuw waren de rechten dus onderverdeeld in het zogenaamde 'Rumst in Hingene', dat behoorde aan de heer van Rumst onder het hertogdom Brabant, en het zogenaamde 'Bornem in Hingene' of 'Hingene-Exdom', dat behoorde aan de heer van Bornem onder het graafschap Vlaanderen. Hingene werd dus beheerd door een Brabantse en een Vlaamse heer: geen wonder dat deze juridische onduidelijkheid de basis legde van vele strubbelingen!

De kern van het probleem was dikwijls dat beide partijen zich beschouwden als de enige rechtma-

tige heer over alle rechten in heel Hingene. De zaak werd nog erger naarmate er hoger geplaatste edellieden bij betrokken raakten. Toen Maria van Luxemburg in 1536 uit geldnood Rumst (inclusief 'Rumst in Hingene') verkocht aan Hendrik III van Nassau, beschouwde deze machtige edelman zich natuurlijk als heer van het hele dorp. Zijn achterneef Willem van Nassau, prins van Oranje, slaagde er zelfs in om van keizer Karel V ook officieel de zeggenschap over 'Hingene-Exdom' te verkrijgen.

De heerlijkheid Bornem (ondertussen gepromoveerd tot baronie) was echter geërfd door iemand die ook niet met zich liet spotten. Nauwelijks had de nieuwe eigenaar Lodewijk Gonzaga, hertog van Nevers, vernomen dat Willem van Oranje zijn macht betwistte of hij richtte zich tot de Grote Raad van Mechelen, de hoogste rechtbank in de Nederlanden. Het was het begin van een langdurig proces tussen de heren van Hingene en Bornem. Ook op het terrein werd de strijd trouwens uitgevochten door de ambtenaren die de edellieden ter plaatse vertegenwoordigden (de zogenaamde baljuw, meier of drossaard).

Vanaf de jaren 1560 verscheen er bovendien een nieuwe speler in de Hingense polders. De familie Schetz was een Antwerps koopmansgeslacht, vooral actief in de handel in metalen en suiker. Later namen ze ook deel

aan het stadsbestuur en gingen ze in dienst van de Spaanse koningen. Nadat de familie in de adelstand was verheven, gebruikte ze haar immense rijkdom ook voor de aankoop van vele heerlijkheden. In 1560 kochten ze zo bijvoorbeeld *'de parochien ende dorpen van Willebroeck, Ruysbroeck, Hingene, Haesdonck, Eycke, Wintam met een streecke in Bornhem'* van Willem van Oranje. Samen met de titels namen de Schetzen ook de ambitie over om volledige zeggenschap over Hingene te krijgen. Tijdens de woelige periode van de Godsdienstoorlogen profiteerden ze bovendien ten volle van de situatie om de rechten van de baronnen van Bornem verder te beknootten.

Pas op het einde van de 16de eeuw werd er opnieuw weerwerk geboden. Toen de Spaanse edelman Pedro I Coloma in 1586 de baronie van Bornem kocht was ze in een betreurenswaardige staat. Niet alleen was het kasteel in bouwvallige toestand, ook de macht van de baron was fors ingeperkt. Pedro Coloma startte dus met renovatiewerken aan het kasteel én hij hervatte het proces tegen de heren van Hingene, om zijn verloren rechten terug te winnen.

Zijn tegenstanders gaven zich echter niet zomaar gewonnen. In de loop der jaren hadden de Schetzen hun heerlijke rechten in Hingene al aangevuld met heel wat grondbezit. In 1608 vergrootte Conrard Schetz zijn bezittingen in Hingene gevoelig met de aankoop van ongeveer 63 hectare grond en 'eenen groote schoone huysinghe van plaisantie'. Vanuit deze voorloper van het huidige kasteel vestigde de familie Schetz (die zich vanaf 1617 d'Ursel liet noemen) haar macht over Hingene en de buurdorpen Haesdonck, Wintam en Eikevliet.

Dat liep niet van een leien dakje: in 1618 kwam het zelfs tot een vechtpartij tussen de twee meiers van Bornem en Hingene en ook het proces tussen de Coloma's en de d'Ursels werd koppig verdergezet. In 1631 werd een eerste keer gevonnist in het voordeel van Conrard d'Ursel, die zich voortaan heer van Hingene mocht noemen. Zijn adellijke buur gaf zich nog steeds niet gewonnen en pas in 1684 eindigde het proces eindelijk in een triomf voor de graaf d'Ursel. Zo werd het eeuwenoude gezag van de graaf van Bornem in Hingene definitief gekortwiekt. (F.H.)

Publicatie & tentoonstelling

Filip Hooghe, Walter Verstraeten & Luc Rochtus, *Het Kasteel van Bornem. Duizend Jaar Europese Geschiedenis. Deel I: Van het Ontstaan tot de Komst van Pedro I Coloma* verschijnt op 16 november 2007 en kost 32 euro + 5 euro voor de verzending.

Bestellen kan via de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant (heemkunde_klein_brabant@skynet.be, T 03 889 18 15, rek. 068-2009142-08).

Naar aanleiding van de boekvoorstelling organiseert de Vereniging voor Heemkunde ook een tentoonstelling over de geschiedenis van het kasteel van Bornem in zaal De Casteleyn (Wolfgang d'Urselstraat 5 in Hingene). De tentoonstelling loopt van 17 tot 25 november en ze is open op zaterdag en zondag van 10 tot 16 uur. De toegang is gratis.

Het kasteel Marnix de Sainte Aldegonde in Bornem

In het kasteeldomein zijn maar liefst vierhonderd paddenstoelsoorten te vinden. Mycoloog André De Kesel, verbonden aan de Nationale Plantentuin in Meise, vertelt over hun uitzonderlijke waarde.

Paddenstoelen in het kasteeldomein

Het paddenstoelenseizoen is volop aan de gang en ook in het kasteeldomein staan weer talrijke prachtige exemplaren. Het is alom geweten dat de meeste paddenstoelen graag 'vrucht zetten' bij vochtig weer en de herfst is logischerwijs de beste periode. In het domein vind je echter ook redelijk wat soorten in het voorjaar en de zomer, en wie echt goed zoekt, vindt er ook nog in de winter. Paddenstoelen zijn eigenlijk 'vruchten' die gevormd worden door een zwamvlok (kluwen van fijne myceliumdraden) die diep wegzit in de bodem, de humuslaag of hout. De plaats van de zwamvlok vertelt meer over de levenswijze van paddenstoelen. We kennen grofweg drie levenswijzen: afbrekers, symbionten en parasieten.

De afbrekers, of saprotrofe paddenstoelen, zijn soorten waarvan de zwamvlok zich jaar na jaar voedt met dood plantenmateriaal (dood hout, strooisel en humus). Hun functie in het bos (of eender welk ecosysteem) is essentieel omdat zij de koolstof en mineralen vrijmaken die gevangen zitten in de dode bladeren en takken. Het zijn stuk voor stuk soorten die de ophoping van dood organisch materiaal voorkomen en door hun activiteit enorm veel voedingsstoffen terug beschikbaar maken voor de planten. Zonder afbrekers zou het ecosysteem volledig verstikken en zijn dynamiek verliezen.

De symbiontische soorten zijn minstens even talrijk en belangrijk voor het ecosysteem. Zij hebben een zwamvlok die volledig vergroeid is met de worteltoppen van bomen en ze zorgen ervoor dat hun waardplant beter voorzien wordt van essentiële mineralen en water. Hun invloed is bijvoorbeeld heel duidelijk op de overleving van jonge boompjes tijdens droge zomers. Symbiontische paddenstoelen zijn steeds afhankelijk van de suikers van hun waardplant. Wanneer een boom sterft of omgehakt wordt, betekent dit ook het einde van alle symbiontische paddenstoelsoorten die ermee verbonden zijn. Bij oudere bomen kunnen dat er al gauw meer dan tien zijn. Ruim de helft tot driekwart van de bomen in het domein leeft in symbiose met zwamvlok(ken) van paddenstoelen en hun aanwezigheid en diversiteit is een betrouwbare aanwijzing van de kwaliteit van het milieu. De welbekende Vliegenzwam en het Eekhoortjies-

brood zijn zulke symbiontische paddenstoelsoorten van eiken, beuken en soms ook berken.

De derde groep paddenstoelen zijn parasitaire soorten waarvan de zwamvlok zich voedt met levende organismen. Ze tasten planten aan en berokkenen schade aan de wortels, de stam en/of de bladeren. In de ergste gevallen kwijnt de plant weg en sterft. Niettemin zijn parasitaire zwammen belangrijk voor het ecosysteem omdat ze meestal de zieke en verzwakte bomen elimineren en zodoende het bos verjongen en gezond houden. Spijtig genoeg vormen ze meestal in kasteelparken een ware plaag omdat ze vooral oudere en aspectbepalende laanbomen aantasten en doden. De Honingzwam is een klassiek voorbeeld van zo'n parasitaire paddenstoel, ook in het domein d'Ursel is hij een zeer algemene soort.

De laatste decennia wordt er in Vlaanderen, en ook in de provinciale domeinen, steeds meer gekeken naar paddenstoelen. De aandacht gaat vooral uit naar parasitaire soorten en zeldzame soorten. Eetbare soorten zijn niet zo belangrijk, want het plukken van paddenstoelen voor consumptie is verboden in provinciale domeinen. Uit verschillende studies blijkt dat het in Vlaanderen (en daarbuiten) eerder slecht gesteld is met de symbiontische paddenstoelen. Bijna 70% van deze soorten is bedreigd en zeldzaam. Hun aantal gaat matig tot sterk achteruit en ook het aantal groeiplaatsen vermindert gestaag. Daar waar vele symbiontische soorten vroeger algemeen waren, blijkt dat ze nu enkel of meestal nog te vinden zijn in bosreservaten, militaire domeinen en kasteelparken.

Ondanks de druk uitgeoefend door de mens, het wisselend beheer en de groeiende milieuproblematiek (vervuiling, vermesting en verdroging), vindt men in het domein d'Ursel nog steeds een vierhonderdtal paddenstoelsoorten waarvan er vandaag bijna veertig bedreigd zijn en op de rode lijst staan. Om deze reden is de natuurwaarde van het domein d'Ursel relatief hoog in vergelijking met de omliggende gebieden. Het is op dit vlak perfect vergelijkbaar met het Hof van Coolhem, het Lippelo-bos of zelfs het Buggenhoutbos. De rijkdom aan zeldzaam wordende

symbiontische paddenstoelen is (ondermeer) te danken aan het microreliëf en de oude mosrijke wallen, al dan niet beplant met beuken, haagbeuken, eiken of linden. Omdat de tijd in kasteelparken doorgaans stil staat en omdat de bodem niet of weinig verstoord wordt, hebben zeldzame en gevoelige soorten zich kunnen vestigen.

Door de jaren heen is het domein een soort refugium en relict geworden, een toevluchtsoord en overblijfsel van 'natuur' dat nog net goed genoeg is voor zeldzame en bedreigde paddenstoelsoorten. Zo werd enkele jaren geleden voor het eerst de Hertentruffel gevonden in het park, ... samen met nog vijf andere truffelsoorten! Geen van deze zes soorten is geschikt voor consumptie, want ze zijn te klein (1-2 cm), te bedreigd en zeer moeilijk te vinden. De kleine truffeltjes in het domein d'Ursel staan echter wel op het menu van een ganse reeks kleine knaagdieren die vóór de winter het extra eiwit van truffels best kunnen gebruiken. Via hun uitwerpselen worden de sporen van de truffels verspreid en daardoor krijgen deze veeleisende soorten kansen om nieuwe plaatsen te koloniseren.

Ten slotte wordt het duidelijk dat alle organismen in het domein op de ene of de andere manier samenleven en dat paddenstoelen daarin een sleutelrol spelen; hetzij als opruimers, opbouwers, parasieten of voedselbron. Hun aanwezigheid en diversiteit illustreert de natuurwaarde van het kasteelpark en het onderstreept dat natuur en cultuur er van oudsher samengaan. (A.D.K.)

© Nationale Plantentuin van België

Eekhoortjesbrood

Aanbevolen literatuur voor een paddenstoelenwandeling in het domein d'Ursel:

- Gerhardt E. **De grote Paddenstoelen Gids voor onderweg**. Tirion Natuur, 2006. Een veldgids afgestemd op de praktijk, met foto's van boven- en onderkant van 1019 soorten, inclusief beknopte beschrijvingen en informatie over zeldzaamheid, bescherming en eetbaarheid.
- Phillips R. **Paddenstoelen van West-Europa**. Spectrum Natuurgids, 1981 of later. Een zeer populair boek met 900 soorten en foto's van goede kwaliteit. Groot formaat en minder geschikt voor op het veld.
- De Kesel A. **Paddenstoelen en natuurbeheer in het provinciaal domein d'Ursel**. Antwerpse Koepel voor Natuurstudie, Jaarboek 2000. Een artikel over de mycologische natuurwaarden in het domein en beheersmaatregelen.

Vliegenzwam

Terugblik

Tijdens Open Monumentendag kon het grote publiek kennismaken met de prachtig gerestaureerde ruimten op de eerste verdieping. De nieuwsgierigheid was groot, we kregen maar liefst 5 000 bezoekers over de vloer. En de sfeer zat goed: er werd zelfs gedanst én chocolademelk gedronken...

Gedeputeerden Ludo en Koen Helsen (geen familie), burgemeester Van Eetvelt en gouverneur Paulus

Proeven van chocolade

Videobeelden van voor, tijdens en na de restauratiewerken

Per koets en paard rond de kasteelvijver

Bezoek uit de achttiende eeuw

Dansen in de inkomhal

Fotowedstrijd

Wil je ook deelnemen aan deze wedstrijd? Stuur dan voor 1 januari 2008 je inzending per post of per mail naar het kasteel d'Ursel.

'De mooiste' bekroont telkens de foto met de scherpste opname, de beste belichting, de fraaiste compositie. Om 'de leukste' te worden heb je dan weer originaliteit, een tegendraadse blik en een vleugje humor nodig. Enkel foto's gemaakt in het kasteel of op het domein d'Ursel komen in aanmerking.

De jury bestaat uit Christoph Ruys (directeur FotoMuseum Provincie Antwerpen), Jos Winckelmans (onze kasteelfotograaf) en Koen De Vlieger (beheerder kasteel d'Ursel). Ingestuurde foto's kunnen worden gebruikt in publicaties van het kasteel, vanzelfsprekend met vermelding van de naam van de fotograaf.

Beide winnaars ontvangen een restaurantbon van 25 euro, deze keer geschonken door Eyckerhof, Spuistraat 21, 2880 Hingene, T 03 889 07 18, www.eyckerhof.be

In elk magazine selecteren we 'de mooiste' en 'de leukste' foto. De overige inzendingen vind je op de website, onder de rubriek 'In beeld'.

Foto's: Ludo Van Reeth uit Hove (boven) en Herman Van Damme uit Zottegem (onder)

Kalender

november - december 2007- januari 2008

- 8 november Individueel bezoek tentoonstelling Vic Gentils
Gegidste rondleiding voor individuele bezoekers (na reservatie)
- 11 november Individueel bezoek tentoonstelling Vic Gentils
Concert Olga Guy (viool) en Evgueni Sinaisky (piano)
- 17 en 18 november Concert De harp van Brandiswhiere
- 25 november Concert Aranis 'Music for an imaginary film'
- 6 december Gegidste rondleiding voor individuele bezoekers (na reservatie)
Concert Academia Wind Quintet Prague
- 10 januari Gegidste rondleiding voor individuele bezoekers (na reservatie)
- 20 januari Concert Roel Dieltiens solo '300 jaar cello in 80 minuten'
- 27 januari Concert Cosy Brass Quartet
- 31 januari Concert Academie voor Muziek, Woord en Dans 'Barokrecital'

